چەسپاندنی بەهاکان لای منداڵان لەهۆنراوەی کوردی و فارسیدا
کتێبی بازنەی یەکەمی خوێندن وەك نموونە

(PP 193 - 204)

ناز احمد سعید
پەیمانگای ڕاهێنان وگەشەپێدانی پەروەردەیی سلێمانی
nazkurdy@yahoo.com
٠٧٧٠١٢١٢٥٢٢

صدیق اورحمان علی:
بەڕێوەبەرێتی سەرپەرشتیکردنی پەروەردەیی سلێمانی
sdiq.talani@yahoo.com
٠٧٧٠١٤٤٥٢٢٤

بڵاوکردنەوە : 2020/10/29

DOI: https://doi.org/10.31972/jickpll19.13

پوختە

پەروەردەکاران ڕێگا و شێوازی جۆراوجۆر بەکاردەهێنن بۆ پەروەدەکردنی منداڵان، ئەگەر لە کۆندا چیرۆکەکانی گوێ ئاگردان و یارییەکانی منداڵان لەپاڵ بەخشینی چێژ و خۆشیدا ڕێگایەك بوون بۆ پەروەردەکردنی منداڵان و لە ڕێیەوە هەوڵی بنیادنانی کەسایەتیان درابێت ئەوا لە قۆناغی دواتر ژانرەکانی تری ئەدەب و بەدیاریکراوی هۆنراوەی منداڵان دەبێتە یەکێك لەو ڕێگا گرنگ و کاریگەرانەی، کە لەڕێیەوە هەوڵی چەسپاندنی بەها پەروەردەیی و ڕەوشتییەکانی پێ دەدرێت لە منداڵاندا. ئێمە لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵی بەراوردکردنی هۆنراوە کوردی و فارسییەکانی منداڵان لەهەردوو پرۆگرامی خوێندنی بازنەی یەکەمی خوێندن لە هەرێمی کوردستان و وڵاتی ئێران دەدەین، ڕادەی بایەخ دان و فەرامۆشکردنی بەها پەروەردەی و ڕەوشتییەکان لە ڕێ هۆنراوەوە لەم دوو پرۆگرامەدا دەخەینە ڕوو،ڕێبازی لێکۆڵینەوەکە شیکاری بەراوردکارییە، بەچەند تەوەرێک پێناسەی بەهاکان و پرۆگرام و جۆرەکانی بەها دەکەین، دواتر باس لەهۆنراوەی منداڵان وتایبەتمەندییەکانی وپەیوەندی لەگەڵ بەهاکان و ڕۆڵی لەچەسپاندنی بەها پەروەردەیی و ڕەوشتییەکاندا دەخەینەڕوو،لە پاشاندا کتێبی پرۆگرامی بازنەی یەکەمی خوێندنی هەرێمی کوردستان و وڵاتی ئێران بەراورد دەکەین، کە لەڕێ هۆنراوەوە چۆن کاریان کردوە،چیان کردوە،چۆن هۆنراوەکانیان هەڵبژاردوە،بۆ چەسپاندنی ئەو بەهاپەروەردەیی و ڕەوشتیانەی کە پێویستە لەناو منداڵاندا پەرەی پێ بدرێت،لەکۆتاییدا بەچەند خاڵێک ئەنجامی لێکۆڵینەوەکە دەخەینەڕوو لەگەڵ کورتەی لێکۆڵینەوەکە بەزمانی عەرەبی و ئینگلیزی و فارسی.

کلیلی وشەکان : بەها ، هۆنراوە ، پرۆگرام ، منداڵ، چەسپاندنی بەها.

پێشەکی

یەكێك لە قەیرانەكانی پەروەردەو خوێندنی ئەمڕۆمان قەیرانی بەهایە،هەموو گلەیی دەکەین کە منداڵەکانمان ، نەوەی نوێ گوێ بەبەها ڕەوشتی و پەروەردەییەکان نادەن ، پابەند نین بە دابونەریت وکلتورە نەتەوەیی وکۆمەڵایەتییەکانەوە ،ئەمەش بەهۆی ئەو گۆڕانکارییە خێرایی و جۆراوجۆرانەی بەسەر جیهاندا دێت، کە بۆتە هۆی ململانێی نێوان بەهاکان،بەجۆرێک کە ئایا کار بە بەها ئەسڵی و بۆماوەیی و کلتورییەکان بکەین یان ئەوانەی لە کۆمەڵگاکانی ترەوە دێن؟؟! ڕاستە هەموو کۆمەڵگا بەرپرسیارن لەم قەیرانە ،بەڵام سەرەتا دەبێت پەروەردەکاران ڕێنیشاندەربن،ئەوانیش پێویستە لە منداڵەوە دەستپێبکەن ،لەئەرکە سەرەکییەکانی پەروەردەکاران چەسپاندنی بەهاکانە لای منداڵ، ئەمەش لە ڕێگای قوتابخانە و پرۆگرامەکانی خوێندنەوە هەوڵی بەرجەستەکردنی دەدرێت، شان بەشانی ئەوەش دەبێت ڕەنگدانەوەی ئەو بەهایانەش بەچاوی خۆیان لە ئێمەدا ببین.

ڕێبازی لێکۆڵینەوە

لەم لێکۆڵینەوەیەدا ڕێبازی شیکاری بەراوردکاریی مان پەیڕەوکردوە ،بۆ سەرژمێری هۆنراوەکانیش شێوازی ئاماری مان بەکارهێناوە.

١-بەهاکان و هۆنراوە، پەیوەندیان لەگەڵ یەکدیدا

١-١ پێناسەی بەهاکان

بەها: کۆمەڵێك بنەما و پێوەری باڵایە، تاك لە ڕێگەی پەروەردەوە وەریان دەگرێت، ئاڕاستەکار و ڕێپیشاندەری هەموو کارەکانی مرۆڤە، بەهۆیەوە تاك پێوانەیەك وەردەگرێت بۆ بڕیاردان بەسەر ڕەفتاری تاکەکانی تردا.(الخزرجی2013،ص.6)یان دەوترێت: بریتییە لەو بۆ چوونانەی بەتاك دەڵێن چ شتێك دروستە و چ شتێك نادرووستە واتە پێوەرێکن بۆ دادوەری کردن(ئامێدیان2013،ل.117) ، بۆیە دەکرێ بڵێین بەهاکان بریتین لە کۆمەڵێ پێوەر و بنەما یان ڕێکخستن و ڕێکاری ڕەفتاری کەمرۆڤ دەیان گرێتە بەر، بەپێی ڕێککەوتنی کۆمەڵایەتی و بیروباوەڕی مرۆڤایەتی هاتوونەتە دی و لەڕێگەی پرۆسەی پەروەردە و خێزان و دەزگاکانی تری هاوشێوەیان دەگوێزرێنەوە بۆ نەوەکانی تر و هەوڵی چەسپاندن و هێنانە دییان دەدەرێت.

٢-١ پرۆگرام

پرۆگرام هەموو ئەزموونێکی قوتابخانەیە، کە پەیوەندی بەگەشەکردنی لێهاتوویی، ستراتیژی بیرکردنەوە و داهێنان، چارەسەری کێشە، بەکارەکی فێربوون لە خۆدەگرێت، هەروەها هەموو ئەو کۆزانیاریی، بەها و ڕەفتارانەیشە، کەبونیادی پەرەپێدانی کەسێتی تاك پێك دەهێنن (حسێن2010،ل.23) لەم نێوەندەشدا (کتێبەکانی خوێندن بەیەکێك لە گرنگترین سەرچاوە سەرەکییەکان دادەنرێن کە قوتابی سوودی لێ وەردەگرێت لەوەرگرتنی ڕۆشنبیری و بەهادا)(محمد2016،ل .57) بۆیە زانایان گرنگی زۆر بەپرۆگرام دەدەن بەتایبەتی بۆ قۆناغەکانی بنەڕەتی کە منداڵ لەو تەمەندا هەموو ئەندامەکانی ،هەست ونەستی ، ئامادەیە بۆ چالاکی و کار ، پڕ وزە وتوانا وهێزە ، کەواتە دەبێت مامۆستا و دەوروبەر سودی لێ وەربگرێت بۆ بەگەڕخستنی بەهاپەروەردەیی و ڕەوشتییەکان، هەربۆیەش ئەرکەکانی پرۆگرامی خوێندن چڕدەکرێنەوە لە چاندنی بەها باڵاکان و ناسنامەی نەتەوایەتی.

٣-١ پۆلێنەکانی بەهاوجۆرەکانی

لەبەر ئەوەی بەها هەموو بوارو لایەنە جیاوازەکانی ژیان دەگەرێتەوە ، بۆیە بۆ جیاکردنەوە و پۆلێنکردنی جۆرەکانی بەها دابەشکردنێکی گشتگیرو یەکگرتووی تەواومان نییە، هەر لێکۆڵەرێک بەجۆرو شێوازێک ، بەپێی بنەماو پێوەری جۆراوجۆر ، جۆرەکانی بەهایان دیاری کردوە،لەوانە:

١)لەسەر بنەمای (المحتوى)ناوەرۆک، جۆرەکانی(بەهای ئاینی، کۆمەڵایەتی،سیاسی،جوانی وهونەری ، ئابوری...)

٢) لەسەر بنەمای (شدة) قورسی وتوندی بەهاکە وەک:(بەهای ئیلزامی ، ئارەزوومەندانە)

٣)لەسەر بنەمای (القصد) مەبەست وەک: (ئامانجدار، هۆکار)

٤)لەسەربنەمای (العمومية)گشتگیری وەک: (گشتی کە بۆ هەموو کۆمەڵگایە، تایبەتی کە تایبەتە بە بۆنەیەک یان داب ونەرێتێکی کۆمەڵایەتی.

٥)لەسەر بنەمای (وضوح) ڕوونی وئاشکرا وەک:(بەهای ڕوون ودیار ، بەهای ناڕاستەوخۆ وپەنهانی.)

٦) لەسەر بنەمای (الدوام) بەردەوامی ومانەوە وەك : (بەهای جێگێروچەسپاو ، بەهای جوڵاو و گۆڕاو)(المعايطة2000،ص187) .

دابەشکردنێکی تر بۆ بەهاکان بەشێوازی کۆمەڵە بەمجۆرەیە : (کۆمەڵەی بەها کۆمەڵایەتیەکان، کۆمەڵەی بەها ئاکارییەکان، کۆمەڵەی بەهانیشتیمانی ونەتەوەییەکان، کۆمەڵەی بەها جەستەییەکان،کۆمەڵەی بەهاڕاحەتییەکان، کۆمەڵەی بەهاکانی تەواوکەری کەسایەتی، کۆمەڵەی بەها زانستییەکان، کۆمەڵەی بەهای کاری ئابوری) (فەرهادی2010،ص.107)ئێمە پێمان وایە لە هەڵبژاردنی بەهاکان بۆ قۆناغەکانی بنەڕەتی پێویستە ڕەچاوی هەموو ئەو بنەمایانە بکرێت ، بەواتایەکی تر دەبێت بیر لەوەبکرێتەوە ئەو بەهایەی دەمانەوێت لە خوێندکاردا بیچێنین ، ناوەرۆکەکەی باسی چی دەکات ، تاچەند پێویستە لەم قۆناغەدا، لەو بەهایانەیە کە ئیلزامی یە چونکە لەوانەیە بۆ ئەم قۆناغە پێویست نەکات ،لەوجۆرەیە کە هەمیشەیی وناگۆڕێ ، ئامانجدارە یان هۆکاری یە،....هتد.

٤-١ گرنگی بەهاکان ،ڕۆڵی پەروەردە

بەهاکان بە گرنگترین بنەمای کلتوری دانراون لەبەرئەوەی: یەکەم (دەچنە ژیانی تاکەوە و دواتر کۆمەڵیشەوە، ئەم تێبینیکراوە وەهایکردووە، کە جێگەی لێکۆڵینەوە و گرنگپێدانی ژیربێژ، زانایان و بیرمەندان بێت، هەربەهۆی ئەم خاڵەیشەوە مرۆڤ لایەنداری، شوناس، خودێتی نەتەوەیی خۆی پتەو دەکات) (حسین2010، ل.19) دووەم (گرنگی بەها لەوەدایە، کە بەپایەیەکی کارەکی پەروەردە دادەنرێت، لەبەرئەوەی گرنگترین ئامانجی پەروەردە و فێرکردن، فیرکاری و فێربوونی بەهایە- ئاشکرایە ، کە چنراوی بەهایی لە بنەما بنەڕەتییەکانی کاری پەروەردەیین و لەمیشەوە سیستمی پەروەردەیی هەر کۆمەڵێك ڕۆڵێکی کارا لەبنیاتنانی بەهای ئەرێنی و لابردنی بەها نەرێنییەکان لە ژیریی و ڕەفتاری تاکدا دەگێرێت) (حسێن2010، ل.19) هەموو ئەمانەش لە ڕێگەی پەروەردە و ناوەندەکانی خوێندنەوە دەبێت (واتە پەروەردە ئەو ڕێگا گونجاو و گرنگەیە، کە بەهاکان لەناخی تاکەکاندا جێگیر دەکات و لەنەوەیەکەوە دەیگوازێتەوە بۆ نەوەیەکی تر و کاردانەوەی بەسەر ڕەفتار و ئاکاریاندا دەبێت و دەبنە پاڵنەرێکی بەهێز بۆ ڕەفتار و هەڵسوکەوتی درووست) (محمد2016، ل.60)هەر لەناوەندی ئەم پرۆسەیەشەوە دەبینین، کە (پەروەردەکردن و وەبەرهێنانی تاکیش پەیوەستە بە پەرەپێدانی لێهاتووییەکانی هەرنەتەوەیەکەوە، کە خۆی لە بەها باڵاکان، داب و نەریت، کلتور، دنیابینی، ئەزموون، تێڕوانین لەژیان و دەوروبەری ...هتد دەبینێتەوە) (حسێن2010، ل.20) لە بەر هەموو ئەم گرنگی و بایەخەیە، کە دەبینین (بەهاکان شوێنێکی دیار و گەورە لە نێوان ڕەگەزەکانی ڕۆشنبیری داگیردەکەن، پەیوەندییەکی پتەویان بە کەسێتی مرۆڤەوە هەیە، لە هەمانکاتدا پەیوەندییەکی پتەو و پێکەوە بەستراوییان هەیە لەگەڵ پەروەردەدا، ئەمەش لە ڕێگەی پرۆگرامەکانەوەیە، کە یەکێکە لەو هۆکارە سەرەکییانەی قوتابخانە لەگەشەپێدان و چاندنی بەهاکان پشتی پێدەبەستێ)(طموس2002،ص.4)کەواتە پەروەردە بەگشتی و پرۆگرامەکان بەتایبەتی یەکێکن لەهۆکارە سەرەکیەکانی گەیاندن و چەسپاندنی بەهاکان بە منداڵان.

٥-١ پەیوەندی نێوان بەهاکان و هۆنراوە

هەموو ئەمانەی خستمانە ڕوو مەبەستمان کارکردنە لە ڕادەی بایەخ دان چاندنی ئەم بەهایانە لە ڕێی هۆنراوەوە لە دوو زمانی جیاوازدا لەقۆناغێکی سەرەتایی خوێندندا کە کەتەمەنی (6-9)ساڵییە و بە بازنەی یەکەمی خوێندن ئەژمار دەکرێت لە پۆلی یەکەمی بنەڕەتی تا سێیەمی بنەڕەتی ئەم قۆناغە بە (قۆناغی چاوکردنەوە و پرسکردن لە هەموو شتێ) (بەرزنجی2010، ل.10) ناودەبرێ، یان بە(قۆناغی ئەندێشەی ئازاد دادەنرێت، کە ...منداڵ لە سنوری ژینگە هەستپێکراوەکەی دەردەچێت و حەزدەکات زانیاری لەبارەی شتە نائاساییەکان دەستبخات، گرنگترین تایبەتمەندییەکانی ئەم قۆناغەش گەشەکردنی ویژدانە و حەزی دۆزینەوە و شیکردنەوەی وێنەکانە) (قەرەنی2007،ل.181). بۆیە پێویستە زۆر بەوریاییەوە مامەڵە لەگەڵ مندالان بکەین لەم تەمەنەدا چونکە، (لەم قۆناغەدا کارامەیی و توانای منداڵ بۆ ئەنجامدانی چالاکی جۆراوجۆر بەردەوام گەشەدەکات، هەروەها بەپێی تواناکانی بەشداری چالاکیەکان دەکات ، بەو پێیە دەبێتە کەسێکی بەرهەمهێن، بەواتایەکی دیکە ئەگەر منداڵ لەخوێندن و چالاکییەکانی ژیانی ڕۆژانەی سەرکەوتوو بوو، ئەوە زیاتر هەست بەتوانایی و داهێنان دەکات) (حەمەدەمین2016،ل.57) هەر لێرەیشەوە گرنگی و ڕۆڵی قوتابخانە و ناوەندەکانی خوێندن و کاریگەرییان بەسەر منداڵەوە دەست پێدەکات لەبەرئەوەی (لەماوەی ساڵانی (6-12) کارامەییە ئەقڵییەکان زۆر بەخێرایی گەشەدەکەن، باگراوندی ئەو گەشە و جووڵە خێرایەی لە ئەقڵی منداڵ ڕوو دەدات، لەژێر ڕۆشنایی وروژێنەری ژینگە و قوتابخانە و ئەزموونی ژیانی ڕۆژانە بەرجەستە دەبێت) (حەمەدەمین2016،ل .101)

هەرچی پەیوەستە بەئەدەبەوە بەسروشتی خۆی پەیوەندی لەگەڵ ناخ و ناوەوەی مرۆڤدایە، وە ئاڕاستەی پەیامی لەوە، (منداڵیش بەسروشتی خۆی و بەگوێرەی بچوکی تەمەن و کەم ئەزموونی لەژیاندا، خاوەنی هەستێکی ناسك و دڵێکی پاك و دەروونێکی بێگەردە، بۆیە ئەدەب دەتوانێ بەشێوەیەکی کاراو کاریگەر بەسەر منداڵەوە کاریگەر بێ، ڕێنمایی پێبدا و ئاڕاستەی بکا، بەڵام دەبێت بەوریاییەوە ئەدەب مامەڵە لەگەڵ منداڵ بکا، نابێت ئەو ئەدەبە منداڵ بەشێوەیەك ئاڕاستەبکا کە گۆمی بیری لیخن بکات) (شوانی:2018، ل 36) هەر ئەمەش وایکرد ئەدەبێك بێتە کایەوە بەناوی ئەدەبی منداڵان و سەرەتاکەی بۆ دەستپێکی ژیانی مرۆڤایەتی دەگەڕێتەوە لە لایەلایەی دایك بۆ کۆرپەکەی دەستپێدەکات و ئەوەی بەشێوەی نووسراوێش هەیە سەرتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ (هەکایەتەکانی ئیسۆپ (1475-1480) و دواتر ژان دی لاوەنتین (1621-1695) و ئەو لێشاوە چیرۆك و شیعرانەی کە لە چەرخی هەژدە و پێشتر لەسەر لاپەرەی گۆڤار و ڕۆژنامەکان وولاوکراونەتەوە) (بەرزنجی2010،ل.12) ئەوەی کە لەپرۆگرامەکانی خوێندنی زمانی (کوردی و فارسی) ئەم قۆناغەدا دەبینرێ و دەچێتە ژێر چەتری ژانرە ئەدەبییەکانەوە زیاتر بابەتەکانی چیرۆك و هۆنراوەیە، کە ئێمە زیاتر جەخت لەسەر هۆنراوە دەکەینەوە، بەپێیەی دەکرێت لە هۆنراوەکان (بانکی وشەکاری دروستبکەین ، منداڵان وشەکان دەربهێنن و وشەکان هانیان بدەن بۆ بیرکردنەوە، کە چۆن ئەم وشانە ئەگەڕێتەوە بۆ سروشت و هەڵسوکەوت و کردارەکانی خۆیان بەئاڕاستەی یەکتری) (فیۆنا2018،ل.209) بەڵام گرنگە و جێی بایەخە، کە هۆنراوەکان بەشێوەیەکی سادەبخرێنە ڕوو، پێوستە ئاوێتەبکرێ لەگەڵ مۆسیقا و بەشێوەی گۆرانی بەمنداڵەکان بوترێتەوە، چونکە (لەڕێگەی چالاکی و گۆرانیەکانەوە منداڵ وشەکان دەڵێتەوە بەمەش فێری دەنگ و وشەی جیاواز دەبن، چەمکی نوێ فێردەبن، چالاکییە مۆسیقییەکان یارمەتی منداڵ دەدات بۆ گەشەکردن و بەئاگابوون و تێگەشتن) (بابان2019،ل.27) گرنگی ئەم جۆرە لەخستەڕووی هۆنراوە بۆمنداڵ لەوەدایە لەتەك شیکردنەوە و هەوڵی چەسپاندنی بەهاکان (منداڵ کاتێك وشەکان دەکاتە گۆرانی، دەتوانێت گۆرانی و ئاواز فێربێت، جەستەیان گەشەدەکات، لەرێگەی جوڵە لەسەرئاوازی مۆسیقا و ژەنینی ئامێرەکان، هاوکاریان دەبێت بۆ دروستکردنی چەمکی باش و ئەرێنی لەسەر خودی خۆیان، ناسینی ڕۆشنبیری و لێهاتوویی نوێ، زیاتر خۆیان خۆش دەوێت، زیاتر لەهەستەکانی خۆیان تێدەگەن و دەتوانن دەریببڕن) (بابان: 2019،ل.27) ئەم دەربڕین و خستنە ڕووەی هۆنراوەکان ئەگەر بەشێوەی گۆرانی بوو کاریگەری زیاتری دەبێت و خۆئەگەر لەتەك گۆرانیدا موزیك هەبێ و هاوکاربێ کاریگەرییەکە زۆر زیاتر دەبێت، بەو پێیەی (مۆزیك ئەتوانرێت بەچەند ڕێگایەك بەکار بهێنرێت بۆ بەتواناکردنی منداڵان بۆ ئەوەی هەڵسوکەوتی باش بکەن و هەڵسوکەوتی خۆیان بەهەند وەربگرن، کە پەیوەندی بەسروشتی خۆیانەوە هەیە، هەروەها ئەتوانرێت بەکاربهێنرێت بۆ دروستکردنی کەشێکی لەبار لەناو پۆلدا، کە تۆ بەگونجاوی دەزانی بۆ پێدانی چالاکییەك) (فیونا2018،ل. 218) مۆسیقا و گۆرانی بۆکۆمەڵێك ئامانج بەکار دەهێنرێت لەوانە: (وزەی زیاد بەتاڵ دەکاتەوەو توڕەیی هێوردەکاتەوە، وادەکات فێربوون چێژ بەخش بێت، بەکاردەهێنرێت بۆ دەربڕینی هەستەکان لەڕێگای سەما و جوڵە و گۆرانی گوتنەوە، ژینگەیەکی تێگەیشتن بۆ هەندێك کلتوری جیاواز لای منداڵ درووستدەکات) (بابان و محمد 2019، ل. 26) بۆئەوە قۆناغ بەندییەکە تەواو کەین کاتێك هۆنراوە دەکەین بە گۆرانی و گۆرانی ئاوێتە دەگەین لەگەڵ مۆسیقا چێژێکی زیاتر و کاریگەری زۆرتری دەبێت بەڵام ئەگەر هەنگاوێکی تر بایەخدانەکانمان زیاتر کەین سەکۆی شانۆ لەگەڵیدا بەکار بهێنین و منداڵان سەما بکەن لەتەك ئاواز و گۆرانییەکەدا ئەوا کاریگەرییەکە زۆر باش ڕەنگدانەوەی دەبێت، چونکە (سەما ئەتوانرێت دابنرێت بۆ یارمەتی دانی منداڵان بۆ تێگەیشتن، کە چۆن جەستە و مێشکیان وەڵام ئەدەنەوە بۆ مۆزیك و سۆز و دۆخەکان، سەما ئەتوانێت سەرقاڵیان بکات لە پرۆسەیەکی بەهێزدا، بەتوانایان دەکات بۆ پەرەپێدانی کۆنترۆڵ کردن) (فیونا 2018، ل.228) بەپێی توێژینەوەکان سەلمێنراوە، کە (ئەو منداڵانەی لە پەیوەندی کۆمەڵایەتیدا باوەڕییان بەخۆیان نییە، بە چالاکی لەشانۆی قوتابخانە و کاروباری شانۆیی دا دەتوانن دەرفەتی فێربوونی توانا نوێکان بەشێوەی دڵنیا و چێژبەخش لە شوێنی ڕکابەریدا بەدەست بێنن، مامۆستای شانۆ هەندی ڕاهێنان بە

منداڵان دەکات ، کە لەڕێگای ڕۆڵ گێڕان لەسەر شانۆ، خۆباوەڕی زیاتر پەیدا بکەن) (هاوس2019،ل.195) هەموو ئەمانە متمانەی ئێمە بە ناوەندەکانی خوێندن پتەو تردەکەن و دەرخەری ئەو ڕاستییەن کە ناوەندی پەوەردەیی دەتوانێت ڕۆڵی گرنگ و گەورەی هەبێت لە ناو دەزگا و ناوەندە پەوەردەییەکانیش دەکرێت هۆنراوە یەکێك بێت لەو رێگا گرنگ و پڕبایەخانەی کە لەڕێیەوە بتوانین بەهاکانی پێ بچەسپێنین هەر دوو دەزگای خێزان و قوتابخانە گرنگترینن، (لە کلتوری ڕۆژئاواشدا قوتابخانە و خێزان زیاترین کاریگەرییان لەسەر پێکهاتن و گەشەی متمانە بەخۆبوونی منداڵان هەیە، لەنێو ئەم دووانەدا خێزان بنەڕەتیتر و بەهێزترە، بەڵام هاوکات لەگەڵ گەشەکردن و گەورەبوونی منداڵان، قوتابخانە گرنگییەکی زیاتر پەیدا دەکات) (هاوس2009،ل. 119) بۆیە کۆدەنگی تەواو هەیە لەسەر بایەخ و گرنگی ناوەند و دەزگای پەروەردەیی و (دەوڵەتان... لەسەر ئەو باوەڕەن ئەگەر فێربوون پەرەبستێنێت هەموو کۆمەڵگا سەرکەوتنی زیاتر بەدەست دێنێت، چونکە فێربوون و سەرکەوتنی کۆمەڵگە، پەیوەندی نزیکیان پێکەوە هەیە) (هاوس2009،ل. 120) لێرەوە دەچینەوە سەر ئەو پێناسەیەی جۆن دێوی بۆ پەروەردە کە دەڵێت: (پەروەردە ژیانە، چونکە کەسایەتی تاك یان قوتابی پێدەگەیەنن، بۆ ئەوەی بەهرەکان بکرێنەوە و توانستەکان دەربکەون) (جگەرسۆز2015،ل. 10) یەکێك لە ئامانجەکانی خێزان و ناوەندی پەروەدەیی و قوتابخانەکان دروستکردنی تاکێکی پێگەیشتووی کۆمەڵایەتییە، لەبەرئەوەی (پێگەیشتنی کۆمەڵایەتی بریتییە لەتوانای دەربڕینی هەست و سۆزی خۆشەویستی بۆ کەسانی دیکە) (حەمەدەمین2016،ل. 114) لەم ڕووە وە بەشی دووەمی لێکۆڵینەوەکەمان بۆ ئەم لایەنە تەرخانکردووە.

٢-چەسپاندنی بەهاکان لای منداڵان لەهۆنراوەی کوردی و فارسیدا

کتێبی بازنەی یەکەمی خوێندن وەك نموونە

١-٢ بەراوردی کتێبی بازنەی یەکەمی خوێندنی هەرێمی کوردستان و وڵاتی ئێران

بەوپێیەی هۆنراوە یەکێکە لەهونەرە ئەدەبییە خۆشەویستەکان لای منداڵ ، هۆکاری ئەم حەزو خۆشەویستییەش ئەو ریتم و مۆسیقا وئاوازە خۆشەیە ، لەگەڵ وشەی کورت و پوخت و دووبارەکراو تیهەڵکێش کراون ، کار لە هەست ونەستی منداڵ دەکات و بیروهزری دەخاتە جوڵە و سەما ، بەخۆشی وتامەزرۆییەوە وشەکانی دەڵێتەوە، بۆیە دەتوانین سود لەم هونەرەئەدەبییە وەربگرین بۆ چەسپاندنی بەهاپەروەردەیی و ڕەوشتییەکان، جونکە کاتێ منداڵ بەتەنیا یان بەکۆمەڵ هۆنراوەیەک دەڵێنەوە بەتایبەتی کە پێشتر مامۆستاکە هەندێ زانیاری و ڕوونکردنەوەی دەربارەی بابەتەکە پێ وتبن، لە ئەنجامی زۆر دوبارەکردنەوەی لەگەڵ جۆرەئاوازێکدا (درک بە گرنگی و پێویستی ئەو بابەتە دەکات ، کار لە هەستی دەکات و بیروئاوەزی دەجوڵێنێ وزۆر بەخێرایی بەها و بیرۆکەکان وەردەگرێت، بەئاسانی لە چەمک و مەبەستەکان تێ دەگات)(ابراهیم1968،ص.230)کەواتە بۆ ئەوەی پرۆگرامێکی بەهێزی خوێندنمان هەبێت تا پرۆسەی فێربوون و فێرکردن بەباشی بەڕێوەبچێت ،دەبێت گرنگییەکی زۆر بەهۆنراوە بدرێت لە قۆناغی بنەڕەتیدا بەتایبەتی بازنەی یەکەم ، کە ئەمە مەبەست و ئیشەکەی ئێمەیە ، هاتووین دوا چاپی پرۆگرامی خوێندنی قۆناغی بنەڕەتی بازنەی یەکەم(١،٢،٣) وانەی کوردی لەهەرێمی کوردستان چاپی(٢٠١٤) و وانەی فارسی لە وڵاتی ئێران چاپی(٢٠١٧)بەراورد دەکەین ، لە ڕووی چۆنیەتی و چەندێتی بەکارهێنانی هۆنراوە بۆ چەسپاندنی بەها پەروەردەیی و ڕەوشتییەکان، سەرەتا بەپێی ئەو پێوەرە جیهانییەی کە دانراوە بۆ ناوەڕۆکە ڕەوشتییەکان بۆ قۆناغی بنەڕەتی(حسێن215،ل.22)، هۆنراوەکانی ناو کتێبەکانی هەردوو پرۆگرامەکە پۆلێن دەکەین وشیکردنەوەو ڕوونکردنەوەیان لە بارەوە دەدەین ، کە ئەمە دەچێتە خانەی ناوەڕۆکەوە ، دواتر لە ڕووی ڕوخسارەوە بەراوردیان دەکەین و انجا بەخشتەیەک سەرژمێری هۆنراوەکانی ناو هەردوو پرۆگرامە دەکەین بەراوردیان دەکەین بەیەکتر ودواتر بەراوردیان دەکەین بە بابەتەکانی تر ناو پرۆگرامەکان.

٢-٢ لەڕووی ناوەڕۆکەوە

بەشێوەیەکی گشتی جۆری بەهاکان لەڕووی ناوەرۆکەوە ئەمانەیە: کۆمەڵایەتی، ئاینی ،مەعریفی وزانستی،نیشتمانی ونەتەوەیی ، جوانی وڕەوشتی ، ئابووری . بەڵام ئێمە پێوەرێکی جیهانیمان وەرگرتوە وبەپێی ئەوە پۆلێنیان دەکەین.

خشتەی ژمارە یەک(١)

بەپێی ئەو پێوەرە جیهانییەی کە دانراوە بۆ ناوەڕۆکە ڕەوشتییەکان

پۆلی یەکەمی بنەڕەتی (١٢) ناوەڕۆکە

ژ	ناوەرۆکی بەهاکان	وڵاتی ئێران	هەرێمی کوردستان
١	ڕێزگرتنی دایک وباوک	خدای مهربان ل٤، مهربان تر آز مارد ل٣٣	ـــــــــ
٢	گوێڕایەڵی دایک وباوک	ـــــــــ	ـــــــــ
٣	ڕێزگرتنی گەورە	ـــــــــ	ـــــــــ
٤	پاکوخاوێنی	شادیم وپاک و خندان ل١١١	پاکوخاوێنی ژینگە ل٤٦
٥	ڕێزگرتنی بەرامبەر	ـــــــــ	ـــــــــ
٦	نرخاندنی زانست	راه مدرسه ل١١	پەرتوک ل٥،پێنوس ل٥٩،ئێک ودوول٧٧
٧	ئادابی ڕۆیشتن	ـــــــــ	ـــــــــ
٨	سڵاوکردن	ـــــــــ	بڵێن بەڵێ ل١٠٣
٩	ڕاستگۆیی	ـــــــــ	ـــــــــ
١٠	مامەڵەی جوان	ما کودکانیم ل٦٤	ـــــــــ
١١	ئەمانەتپارێزی	ـــــــــ	ـــــــــ
١٢	هاوڕێیەتی	ـــــــــ	هاوڕێیەتی سمۆره ل١٧،پەپولەل١٣٥
	کۆ	٤ بەها	٤ بەها

وەک دەبینین لە ئەو بەهایانەی دیاریکراوە لە قۆناغی یەکەمدا هەبێت (١٢) بەهایە ، لەپرۆگرامی وڵاتی ئێران و هەرێمی کوردستانیش لەڕێی هۆنراوەوە تەنیا گرنگیان بە (٤) بەها داوە وباسیان کردوە ، ئەوانەی تریان باس نەکردوە ، هەرچەندە ئەو چوار بەهایەش لە جۆردا وەکو یەک نین بۆ نمونە ئەو بەهایانەی لەهەرێمی کوردستان باسکراو (پاکوخاوێنی، نرخاندنی زانست،سڵاوکردن،هاوڕێیەتی) بەڵام لە پرۆگرامی وڵاتی ئێران(ڕیزگرتنی دایک وباوک ، پاکوخاوێنی،نرخاندنی زانست،گوێڕایەڵی)ە،ئەمە شتێکی باشە بەڵام ،بەهای زۆر گرنگتریش هەبوو وەک (ڕاستگۆیی،ئەمانەت پارێزی) کە دەبوو لەڕێی هۆنراوەوە لە ڕەوشت وبیر وهزری منداڵدا بچەسپێنرێت، کەچی باسنەکراوە ، لەبەرامبەردا باسی هەندێ بەهای تر کراوە کە بەپێی ئەو خشتەجیهانییەی دابەشکردنی بەهاکان بێت دەبێت لە قۆناغەکانی تردا بخوێنرێن ، بۆ نمونە : خۆشەویستی زمان کە لە پرۆگرامی قۆناغی یەکەمی هەرێمی کوردستان هۆنراوەی (زمانێ کوردی ل٣٧) هەیە کە دەبوو لە قۆناغی دووەمدا بخوێنرێت، یان بەهای خۆشەویستی نیشتیمان کە لەپرۆگرامی قۆناغی یەکەمی وڵاتی ئێران زۆر گرنگی پێدراوە لە هۆنراوەکانی (ای ایران ل٤٦، جشن بهمن ل١٠٠) کە دەبوو لە قۆناغی دووەمدا بخوێنرێت، لەڕووی ناوەرۆکەوە ئەو چوار بەهایەی بەهۆنراوە باسکراوە دەچنە خانەی بەهای (ڕەوشتی ، زانستی ،کۆمەڵایەتییە) ئیتر جۆرەکانی تری بەها یان باس نەکردوە،وەک بەهای ئایینی یان بەهای ئابوری و ئابوریکردن، کە لەوانەیە لە پرۆگرامەکەدا لەڕێی بەسەرهاتێک یان چیرۆکێکەوە باسکرابێت ، بەڵام بەهۆنراوە لەهیچ پرۆگرامێکیاندا باس نەکراوە، کە دەبوو لەم قۆناغەدا زۆربەی بەهاکان بەلایەنی کەمەوە لەسەدا شەستییان لەڕێی هۆنراوە وە بخرێنەڕوو، چونکە وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد هۆنراوە زووتر دەگاتە منداڵ و خێراتر کار لەهۆش و هزری دەکات ،کاریگەرترە، زۆرتریش دەمێنێتەوە.

خشتەی ژمارە ی (٢)

بەپێی ئەو پێوەرە جیهانییەی کە دانراوە بۆ ناوەڕۆکە ڕەوشتییەکان

پۆلی دووەمی بنەڕەتی (١٤) ناوەڕۆکە

ژ	ناوەڕۆکی بەهاکان	وڵاتی ئێران	هەرێمی کوردستان

١	بەخشین	ستارە ل٢٢	______
٢	بەزەیی	______	______
٣	وەفا	______	______
٤	بەخشندەیی	با پرستوهای شاد ل٩١	بەرخەکەم ل٦٣
٥	سەردانکردن	______	______
٦	ئارامگرتن	______	______
٧	سەردانی نەخۆش	______	______
٨	دڵسۆزی لەکاردا	______	______
٩	خۆشویستنی زمان	______	______
١٠	لێبوردەیی	______	______
١١	خۆشویستنی ئەوانی تر	درخت کاری ل١١٠،من هنرمندم ل٦٨	مامۆستای دڵسۆز ل٥٥،بۆباوکم ل٧٠
١٢	خۆشویستنی زانست	یار مهربان ل٩	قوتابخانە ل٢٦
١٣	یاسا فێربوون	______	دۆستی یاسا ل٣٥
١٤	خۆشەویستی نیشتمان	ای خانەی ما ل٨٥	کوردستان ل٤٤، ئاڵامان ل٤٨
	کۆ	٥ بەها	٥ بەها

لەقۆناغی دووەمدا ژمارەی بەهاکان (١٤) لەوانە بەهۆنراوە تەنیا باس لە (٥) بەهاکراوە، ئەوانەی تر باس نەکراون ، بەڵام لەوانەیە بەشێوەی چیرۆک وگێڕانەوە، باس کرابن. لەگەڵ ئەوەشدا ئەو ڕێژەیە زۆر کەمە چونکە چەسپاندنی بەهاکان لەڕێی هۆنراوە بەڕێگەیەکی ڕاستەوخۆ و زیندوو دادەنرێت، منداڵ لەگەڵ جوڵە وسەما و چالاکی هەمەجۆر هۆنراوەکە دەڵێتەوە درک بە بەهاکە دەکات و چەندجارێک دوبارەی دەکاتەوە ،پێویستە (دیاریکردنی پلەی پێوانەیی بەهاو دووبارەکردنەوەی بەهاکە لە (١٠) جار کەمتر نەبێت، لەنێوان (١٠-١٥) دابێت) (العبادی1996،ص.23)کەواتە دوبارەکردنەوەش ڕۆڵی تایبەتی خۆی هەیە لە چەسپاندنی بەهاکاندا، بۆیە دەبێت زۆر دوبارە بکرێنەوە ، بێگومان بۆ ئەمەش هەر هۆنراوە لەبارو گونجاوە بە بەراورد بە ژانرەکانی تری ئەدەب کە منداڵ بێزار نابێت پێی خۆش دەبێت زۆر ترین جار بیڵێتەوە.

خشتەی ژمارە یەک(٣)

بەپێی ئەو پێوەرە جیهانییەی کە دانراوە بۆ ناوەڕۆکە ڕەوشتییەکان

قۆناغی سێهەمی بنەڕەتی(١٦) ناوەڕۆکە

ژ	ناوەڕۆکی بەهاکان	وڵاتی ئێران	هەرێمی کوردستان
١	بوێری	______	______
٢	دڵسۆزیی	نیایش ل١٢٨	______
٣	سوپاسگوزاریی	______	______
٤	دادپەروەریی	______	______
٥	چاکەکردن	______	______
٦	خاکیبوون	______	______
٧	ئامۆژگاریکردن	______	مین ل٧٣
٨	ئارامگرتن	______	______
٩	قوربانیدان	______	______
١٠	چاکەکردن	______	______
١١	دەستپاکی	______	______
١٢	دامەزراویی	______	______
١٣	بروابەخۆبوون	______	______

١٤	بەخشندەیی	مثل باران ل٥٥ ، پدر بزرگ ل١٩	ـــــــــ
١٥	یارمەتیدانی یەکتر	همر بازی ل٣٥	ژینی لادێ ل ٦١، هەرەوەز ل ٨٠
١٦	پیاوەتی	ـــــــــ	ـــــــــ
	کۆ	٣ بەها	٢ بەها

لە قۆناغی سێیەمدا ژمارەی بەهاکان(١٦) لەوانە بەهۆنراوە تەنیا باس لە(٣) بەها کراوە ، ئەوانیش بەهای (سوپاسگوزاری وبەخشندەیی و یارمەتیدانی یەکتر) لە پرۆگرامی وڵاتی ئێران ،(٢) بەهاش بەهای (ئامۆژگاریکردن ، یارمەتیدانی یەکتر) لە پرۆگرامی هەرێمی کوردستان، ئەمەش زۆر کەمە ڕاستە هۆنراوە لەم قۆناغەی خوێندندا هەیە، بەڵام بۆ ئەو بەهایە نییە کە دەبوایە بۆی دابنرایە ولەو قۆناغەدا بخوێنرێت وگرنگی پێ بدرێت ، واتە بەهاکان هاوسەنگ و ڕێکخراو نین، کۆمەڵێک بەهای پێویست کەلە پۆلێنەجیهانییەکەدا دیاریکراوە ، لە پرۆگرامەکاندا پەیڕەو نەکراوە.

لەلایەکی ترەوە کە سەرنجی هەندێک لە هۆنراوەکان دەدەین ، دەبینین زیاتر لەبەهایەکی لە خۆگرتوە، ئەمەش بیر و هزری منداڵ ئاڵۆز دەکات (بەپێی ئەو ئامارولێکۆڵینەوانەی کراوە هۆنراوە باشترین ڕێکارە بۆ چەسپاندن و گەشەکردنی بەهاڕەوشتی وپەروەردەییەکان لەلای منداڵ بەهۆی ئەو زمان و مۆسیقاوجوڵەیەی تێیدایە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەبێت لەهەڵبژاردنی هۆنراوەکاندا شارەزا ولێزان بین ،لەهۆنراوەیەکدا ئاماژە بەیەک بەها بدرێت و وشەکە چەندجارێک دووبارە بېێتەوە)(پیروز و عبدالهی1395،ص.21) کەواتە بۆ ئەوەی منداڵ بتوانێت بەباشی وخێرا بەهاکە وەربگرێت دەبێت زۆر دوبارە بکرێتەوە ولەهۆنراوەیەکدا باسی یەک بەهابکرێت ، بەداخەوە ئەمە لە پرۆگرامی خوێندندا ڕەجاو نەکراوە ، بۆ نمونە لە پرۆگرامی قۆناغی دووەمی وڵاتی ئێران هۆنراوەی (من هنرمندم ل٦٨) بەهاکانی(خۆشەویستی کەسانی تر، ڕاستگۆیی،پاکوخاوێنی، خۆشەویستی دایک) باسکردوە ،کەناتوانیت و ئاسان نییە لەیەک کاتدا گرنگی بەو هەموو بەهایە بدرێت، ئەگەر بمانەوێت مافی تەواوی خۆیی بدەینێ و بەهاکە بەباشی لەناویاندا بچەسپێت.

بابەتێکی تر کە بۆتە جێی سەرنجی ئێمە و خاڵی جیاوازی ئەو دوو پرۆگرامە دەردەخات ،دەربارەی بەهای ئایین و باسکردنی هەندێ لە بەها ئایینیەکانە ، لە پرۆگرامی وڵاتی ئێران بە وردی گرنگی پێدراوە، کە ئەمانە دەچنە خانەی بەهای ڕەوشتی یان هەندێکیان بەئاکاری و هەندێکی تریان بە ئاینی ناوی لێ دەنێن، بەشێوەی هۆنراوەش نمونەی بۆ هێناوە لەهەرسێ قۆناغەکەدا ، لەوانە لە قۆناغی یەکەمی بنەڕەتی(خدای مهربان ص٤،شادیم وپاک وخندان ل١١١، پیغمبر ما ل١٠٨.)لەقۆناغی دووەمی بنەڕەتی(ای خانەی ما ٨٥)قۆناغی سێیەمی بنەڕەتی (ایران عزیز ل ٩٤، وطن ل١٠١، نیایش ل١٢٨) ئەم بەهایە یەکێکە لە مەبەست وئامانجە سەرەکییەکانیان کە دەیانەوێت کاری لەسەربکەن ولەناو هزرو کەسێتی منداڵدا بیچەسپێنن،لەبەرانبەردا لەپرۆگرامی هەرێمی کوردستان نە بەڕاستەوخۆ نە ناڕاستەوخۆ باس لەم بەهایە نەکراوە.، ڕاستە هەندێ ڕەوشت وسیفەتی جوان هەیە لەناو ئاینیشدا باسیکراوە وگرنگی پێدراوە ، بەڵام لەپرۆگرامەکەدا لەو ڕێگەیەوە بۆی نەچووە.

لەبەرامبەردا بابەتی بەهای نیشتمانی وخۆشەویستی نیشتمانمان هەیە ، بەپێی پۆلێنە جیهانییەکە بێت دەبێت لە قۆناغی دووەمی بنەڕەتی باس بکرێت ،بەڵام لە پرۆگرامی هەرێمی کوردستان لەهەر سێ قۆناغەکەدا بەهۆنراوە باس لەبەهای نیشتمانی و خۆشویستنی نیشتیمان کراوە قۆناغی یەکەم(منداڵی کوردستانین ل١٤٣) قۆناغی دووەم (کوردستان ل٤٠،ئاڵامان ل٤٤) قۆناغی سێیەم (کوردستان ل٤٢.،نیشتیمانەکەم شیرینەل٩٩)هەروەها لە پرۆگرامی هەرسێ قۆناغەکەی وڵاتی ئێران خۆشەویستی نیشتیمان و خۆشویستنی ئایینیان تێکەڵ کردوە لەهەموو قۆناغەکاندا بەهۆنراوە باسیانکردووە، قۆناغی یەکەمی بنەڕەتی(آی آیران ل٤٦،جشن بهمن ل٧٣)

٢-٣ لەڕووی ڕوخسارەوە

بەراوردکردنی ئەو دوو پرۆگرامە لەڕووی ڕوخسارەوە کە چەند لایەنێک دەگرێتەوە لەوانە: زمانی هۆنراوەکان کە پرۆگرامی وڵاتی ئێران بە زمانی فارسی نوسراوە، هەرێمی کوردستان بە زمانی کوردی ، لە ڕووی کێشی شیعرییەوە ، هۆنراوەی منداڵان دەبێت کێشێکی سوک و کورت وخێرابێت(هەتا تەمەنی منداڵەکە کەمتربێت دەبێت زیاتر سود لەکێشەکورتەکان وەربگرین،کەخێرا وخۆشی وچالاکی وجوڵەهێنەرن بۆ منداڵان)(دهریزی:١٣٩٥، ص٤٥) هۆنراوەکانی هەردوو پرۆگرامەکە بەکێشی بڕگە نوسراوە، ئەو کێشەی کورت وسوک وخێرایە . سەبارەت بە سەروا ی هۆنراوەکانیش (سەروا-قافیە- هاوڕێ وهاوتەریبی کێشە،بەتەواوکەری کێش دادەنرێت،سەروا نیشانەیە، ئاماژەیە بۆ تەواوبونی بەشێک ودەستپێکردنی پەشێکی تر، سەروا گرنگی و سودێکی زۆر وڕۆڵێکی یەکجار دیاری هەیە لە هۆنراوەی منداڵاندا چونکە گوێ وهۆشی منداڵان دەجوڵێنێ لەئاوازو ڕێکخستنی وشەو دەنگەکان خۆشی ولەزەت دەبینێت) (دهریزی1395،ص.59) جگە لەسەروای کۆتایی لەهۆنراوەی منداڵاندا دەبێت گرنگی بە سەروای ناوەوەی هۆنراوەکانیش بدرێت،کە یەکێکە لەو هۆکارانەی ئاوازو مۆسیقا بەهۆنراوەکە دەبەخشن،ئەمەش لەڕێگەی دووبارەکردنەوەی وشەکان بێت ، یان هونەری ڕەگەزدۆزی یان هاوتەریبی وشەکان ... هتد. تا ڕادەیەک لەهەردوو پرۆگرامەکەدا گرنگی پێدراوە ، بەڵام ئەگەر بەراوردیان بکەین لە پرۆگرامی وڵاتی ئێراندا زیاتر گرنگی

پێدراوە ، ئەو هۆنراوانەیان هەڵبژاردوە کە سەروای ناوەوەی هەیە ، دوبارەبونەوەی زۆری وشەکان کە ئەویش هەر سەروا دروست دەکات و ریتم ومۆسیقا بەهۆنراوەکە دەدات، بۆ نمونە لە هۆنراوەی: هۆنراوەێ(سبزو سبزو سبز ل١٨ قۆناغی یەکەمی

سبزو سبزو سبز

سنگ وسنگ وسنگ	کوهسارها

شر وشر وشر	ابشارها

صاف وصاف وصاف	جویبارها

لەهۆنراوەیەکی تردا(آی آیران ل٤٧ قۆناغی یەکەمی بنەڕەتی)

زیبا زیبا زیبایی	آی آیران

میهن خوبی مایی	آی آیران

هم کوه وجنگل داری	هم صحرا

هم باغ وبستان داری	هم دریا

ئەمە لەهۆنراوەکانی پرۆگرامی هەرێمی کوردستاندا لەکاتی هەڵبژاردنی هۆنراوەکەدا کەمتر بایەخی پێدراوە ، هەرچەندە لەیەک دوو هۆنراوەدا دەیبینین، لەوانە: (مامۆستای دڵسۆز ل٥١ قۆناغی دووەمی بنەڕەتی)

بڵێن مامۆستا بژی	بژی، بژی ، هەر بژی

هەر بژی ئەو چرایە	وەک دایک و باوک وایە

بۆهەڵبژاردنی وشەو دەستەواژەکانی ناو هۆنراوەکانی ئەدەبی منداڵان دەبێت ڕەچاوی تەمەن و بیروخەیاڵ و ئەندێشەی منداڵ بکرێت،وشەکان ئاسان وکورت بن بۆ ئەوەی بتوانن بە خێرایی و ئاسانی گۆبکرێن،هەرچەندە ئەمە ئیشی نوسەرە، بەڵام پەروەردەکارانیش لەکاتی هەڵبژاردنی هۆنراوەکانی ناو پرۆگرامەکان دەبێت ئەوە بەهەند وەربگرن و پشت گوێی نەخەن.

٤-٢ سود وەرگرتن لەهۆنراوە لەناو پرۆگرامەکاندا

وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد کە هۆنراوە باشترین شێوازو گونجاوترین و خێراترین ڕێگایە بۆ گەیاندنی زانیاری و چەسپاندنی بەهاکان،ئێمە سەرژمێرییەکمان کردوە بۆ ئەوەی بزانین لە پرۆگرامی هەردوو وڵاتدا تا چەندە گرنگی بەهۆنراوە دراوە.

خشتەی ژمارە یەک(٤)

ڕێژەی بەکارهێنان وسود وەرگرتن لە هۆنراوە لەناو پڕۆگرامەکاندا

شوێن	پۆل	کۆی بابەتەکان	پۆل	هۆنراوەکان	پۆل	ڕێژەی سەدی
وڵاتی ئێران	١	٣٢	١	٩	١	٪٢٨
هەرێمی کوردستان	١	٦٨	١	١٢	١	٪ ١٧
وڵاتی ئێران	٢	٣٩	٢	٨	٢	٪ ٢٠
هەرێمی کوردستان	٢	٢٨	٢	٩	٢	٪٣٢
وڵاتی ئێران	٣	٣٦	٣	٩	٣	٪٢٥
هەرێمی کوردستان	٣	٢٦	٣	٧	٣	٪٢٦

ئەگەر سەرنجی ئەم خشتەیە بدەین کە ڕێژەی بوونی هۆنراوەکانمان پیشان دەدات لە پرۆگرامی خوێندنی وڵاتی ئێران و هەرێمی کوردستان بەپێی قۆناغەکان، دەبینین ڕێژەی بونی هۆنراوە لەناو پرۆگرامەکاندا زۆر کەم و کزە ، لەهەموو قۆناغەکاندا لەنیوە زۆر کەمترە، واتە نیوەی پرۆگرامەکەشی داگیرنەکردوە، کە ئەمەش دیاردەیەکی دروست نییە وەکو پێشتر باسمان کرد کە هۆنراوە باشترین و ئاسانترین ڕێگایە بۆ گەیاندن و چەسپاندنی بەها ڕەوشتی وپەروەردەییەکان ،هۆنراوە باشترین هاوڕێی منداڵە بەهۆی ئەو ریتم و مۆسیقایەی لە خۆی دەگرێت منداڵ دەتوانێت لەکاتی ئەندامەکانی جەستەی لەجوڵاندنی دەست و سەر و .... بەکاربهێنێت

ئەگەر بەراوردی ئەو دوو پرۆگرامەش بکەین، ڕێژەی هۆنراوەکانی ناو پرۆگرامەکانی وڵاتی ئێران زۆرترە لە هۆنراوەکانی ناو پرۆگرامەکانی هەرێمی کوردستان.

ئەنجام

١)پرۆگرامەکانی خوێندنی هەردوو وڵات زیاتر گرنگیان بە لایەنی زانستی داوە نەک بە بەها ڕەوشتی و پەروەردەییەکان.

٢)دابەشکردن و باسکردنی بەهاکان تەندروست وتەواونییە،بەپێی پێوەر جیهانییەکە نییە ، هەندێ بەها لەقۆناغێکدا باسکراوە کە دەبوو لە قۆناغێکی تردا باس بکرێت،یان هەندێ بەها لەهەرسێ قۆناغەکە دووبارە کراوە و زیاد لەپێویست گرنگی پێدراوە، لەبەرامبەردا هەندێ بەهای تر هەر باس نەکراوە وپشتگوێ خراوە.

٣)یەکێک لەبەها گرنگەکان کە بەهای ئایینی یە باس نەکراوە ، بەتایبەتی لە پرۆگرامی هەرێمی کوردستان فەرامۆش کراوە.

٤)گرنگی زۆر بەهۆنراوە نەدراوە وەکو هۆکارێک ،ڕێگایەک بۆ فێربوون وفێرکردنی قوتابیان ،بەڵام بە بەراوردکردنی هەردوو پرۆگرامەکە، ڕێژەی هۆنراوەکانی ناو پرۆگرامی وڵاتی ئێران زۆرترە وەک لەهەرێمی کوردستان .

٥) هۆنراوەیەک هەڵگری چەند بەهایەکە، بەمانایەکی تر چەند بەهایەک لەیەک هۆنراوەدا هەیە.

سەرچاوەکان

بەزمانی کوردی :

1. ئامێدیان ، آ.(2013)**ئینسایکۆپیدیای کۆمەڵناسی** .(د .حەسەن). سلێمانی.دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.
2. بابان،ا.محەمەد، ن.(2019) **ڕێنامەی پەروەردە و فێرکردنی سەرەتایی منداڵ**. تاران، چاپخانەی تاران.
3. بەرزنجی، ا.(2010) **ئەدەبی منداڵان لە گۆڤاری گەلاوێژدا** .سلێمانی.دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.
4. جگەرسۆز، م.(2015)**ڕۆڵی خێزان وقوتابخانە لەپەروەردە وفێرکردنی قوتابیدا**.هەولێر.چاپخانەی ڕۆهەڵات.
5. حسێن، ش.(2015)**هەڵسەنگاندنی دروستەی کۆزانیاریی پرۆگرامی خوێندنی قۆناغی بنەڕەتی خوێندنی کوردی وەک نمونە**.گۆڤاری زانکۆی ڕاپەڕین.ژمارە ٢
6. حەمەدەمین، ڕ.(2016).**سایکۆلۆژیای منداڵ لەباخچەی منداڵان**.کۆیە.کتێبخانەی سۆفیاز
7. لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە **،(2014)خوێندنی کوردی بۆ پۆلی یەکەمی بنەڕەتی** .هەرێمی کوردستان
8. لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە ،(2014)**خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلی دووەمی بنەڕەتی**.هەرێمی کوردستان
9. لیژنەیەک لە وەزارەتی پەروەردە ،(2014)**خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلی سێیەمی بنەڕ**ەتی .هەرێمی کوردستان
10. شوانی، ن.(2018)**حەزی ئەدەبی لای منداڵان**، گۆڤاری ژیار، ژمارە (27).هەولێر. چاپخانەی ماردین
11. فیونا،ش.سیمۆن،ب.(2018)**پیادەکردنی هەڵسوکەوتی کاریگەر لە قۆناغی بنەڕەتی**.(بەرزنجی،حەسەن). سلێمانی.چوارچرا
12. فەرهادی،ح.(2010)**لەبارەی ئەدەبی منداڵانەوە(کۆمەڵە وتاری یەکەمین کۆڕی نێونەتەوەیی ئەدەبی کوردی)**.زانستگای سنە.سنە
13. قەرەنی، ا.(2007). **شیعری فێرکردن لەئەدەبی کوردیدا- نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەم** .هەولێر. بڵاوکراوەی ئاراس
14. محمد، ش. (2016). بەها لە کتێبی بابەتە کۆمەڵایەتییەکانی پۆلی چوارەمی بنەڕەتیدا، توێژینەوەکانی یەکەمین کۆنفرانسی پرۆگرامەکان هەولێر.هەولێر. چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە.ل٥٧-٦٢
15. هاوس، گ. (2009). **کلیلی پەروەردەی منداڵان** .(ع.مەجیدی)سلێمانی.دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.

بەزمانی عەرەبی

1. ابراهیم ،ع.(1968)**الموجه الفنی لمدرسی اللغة العربیة**.ط٤.مصر.دار المعارف
2. الخزرجی،ا.(2013)**القیم التربویة المتضمنةفی کتب المطالعة والنصوص للمرحلة المتوسطة** .رسالة ماجستر . جامعة دیالی. کلیة التربیة الاسلامیة .قسم اللغة العربیة.
3. طموس،ج.(2002)**تقویم معلمی اللغه العربیة لکتاب لغتنا الجمیلة المقرر للصف السادس فی فلسطین**. کلیة التربیة. الجامعة الاسلامیة .غزة
4. العبادی،م.(1996)**القیم النتضمنة فی کتب القرآة للصفوف الاربعة الاولی من التعلیم الاساسی ،** عمان.کلیة التربیة.
5. المعایطة،ع.(2000) **علم النفس الاجتماعی** .المصر.

بەزمانی فارسی

1. دهریزی،م.(1395)**ادبیات کودکان و نوجوانان**.چاپ ٢.قو
2. پیروز،غ.و عبدالهی،م.(١٣٩٥هە).**بررسی هوش اجتماعی ومؤلفەهای آن در محتوای کتابهای فارسی دورەی ابتدایی**،مجله علمی پژوهشی مطالعات ادبیات کودک دانشگاه شیراز.سال هفتم ،شمارەی اول .بەهاروتابستان .
3. وزارت آموزش وپرورش سازمان پژوهش وبرنامه ریزی آموزشی.(1396)**فارسی اول دبستان-١**. چ.هفتم.تهران.افست

4 . وزارت آموزش وپرورش سازمان پژوهش وبرنامه ريزى آموزشى.(1396)**فارسى دوم دبستان-٥.** چ.ششم.تهران.افست
5 . وزارت آموزش وپرورش سازمان پژوهش وبرنامه ريزى آموزشى.(1396)**فارسى سوم دبستان-٩.** چ.پنجم.تهران.افست

غرس القيم عند الاطفال في القصائد الكردية والفارسية
كتب المنهج الدراسي للصفوف الابتدائية(الدائرة الاولى) نموذجا

ناز احمد سعيد
وحدة التدريب والتطوير التربوي/السليمانية
nazkurdy@yahoo.com
٠٧٧٠١٢١٢٥٢٢

صديق اورحمان على
مديرية الاشراف التربوي / السليمانية
sdiq.talani@yahoo.com
٠٧٧٠١٤٤٥٢٢٤

الملخص

يحتاج الانسان الى نسق من القيم الاخلاقية والتربوية يسترشد به في جميع امور حياته ، ويكتسب الانسان هذا النسق في سياق الحياة العامة وبالتربية خاصة.كان المربون يستخدمون طرق واساليب متنوعة لتربية الاطفال، فاذا كانت قصص والعاب الاطفال طرق لتسليتهم في العصور السابقة وبناء شخصياتهم ، اما في المراحل المتاخرة فقامت العناصر الادبية وخاصة قصائد الاطفال بتادية هذا الدور الفعال الذي يلائم زمنهم فحاولوا غرس القيم الاخلاقية والتربوية فيهم، ولا يمكن ان تؤدي التربية وظيفتها واهدافها بمعزل عن القيم، لان التربية في حد ذاتها عملية قيمية،فالقيم تصوغ العمل التربوي وتوجهه. فاردنا في هذا البحث ان نقارن القصائد الكردية والفارسية المخصصة للاطفال في المنهج الدراسي(الدائرة الاولى) الصفوف (الاولى والثانيةوالثالثة) فنبين نسبة التزام وعدم الاهتمام بالقيم الاخلاقية والتربوية من خلال القصائد الموجودة في مناهج الدولتين، اعتمادنا في هذه الدراسة على المنهج التحليلي المقارن ،تقتصر الدراسة على التعرف على مفهوم القيم وانواعها وخصائصها، ومن ثم تناولنا مفهوم المنهج ،بعد ذلك تحدثنا عن قصائد الاطفال وخصائصها وعلاقتها مع القيم و دورها في غرس القيم الاخلاقية والتربوية ، وتم مقارنة المنهج الدراسي المختار في كلتا الدولتين، فوضحنا كيف اختاروا القصائد لهذا الغرض وهل نجحوا في تنمية القيم المذكورة.وختاما بينا بعدة نقاط نتائج البحث .

الكلمات المفتاحية: القيم ، القصائد، المنهج، الاطفال، غرس القيم.

Instillation of values in children in Kurdish and Persian poems
The language curriculum book of the first three grades is taken as a sample

Dr. Naz Ahmed Saed
Institute of Training and Educational Development
in Sulaimaniyah
Email: nazkurdy@yahoo.com
Sdiq Aurahman Ali
Assistant lecturer
Directorate of Educational Supervision in Sulaymaniyah
Email: sdiq.talani@yahoo.com

Abstract

Educators use various ways to educate children. This indicates the motherhood and fatherhood are not an enjoyable work only, but they are also duty and responsibility.

If humans in the past eras, considered the stories were told near the fire place and enjoyable children games as a way to educate children and build their personality; so, in the next eras, other parts of literature, especially children poems, taken as one of the most important and effective ways to instill educational and moral values in children.
This study has tried to compare children poems in the language curriculum of the first three grades of the primary schools in both Kurdistan Region of Iraq and the Islamic Republic of Iran. We explain to what extent each of them have taken the educational and moral values into consideration
The study has depended on the comparative analysis method. It includes two chapters; the first one contains definition and types of values, after that it explains children poems and their specifications, and their relation with values, and the role of these poems in instilling educational and moral values. In the second chapter, we compare the language curriculum books of both Kurdistan Region of Iraq and the Islamic Republic of Iran. How and what these books impact on the children through contained poems? how the poems are chosen to instill those educational and moral values are needed to children?. Finally, the result of the study are shown, with an abstract in Persian.
Keywords: Values, Poem, Curriculum, Children, and Instillation of values.

پایه‌گذاری ارزشها درکودکان در شعر کردی و فارسی

کتاب دوره آموزش به‌عنوان نمونه

چکیده

دست اندکاران پرورش ،روشهای متفاوتی را جهت پرورش کودکان بکارمی برند ، اگر چه در زمانهای قدیم داستانهای (چیرۆکی گوێ ئاگردان) وبازیهای کودکان علاوه بر ایجادشادی ، راهی جهت پرورش کودکان بوده‌اند و تلاش شده که از طریق آنها پایه‌های شخصیت کودکان گذاشته شود ، اما در مراحل بعدی ژانرهای ادبی و مشخصا اشعار کودکانه به یکی از راههای مهم و اثر گذار فرهنگی تبدیل می شوند که تلاش می شود به عنوان ابزاری جهت پایه‌گذاری ارزشهای پرورشی و اخلاقی در کودکان بکار گرفته‌شوند.
در این پژوهش اشعار کردی وفارسی کودکان در برنامه آموزشی دوره اول اقلیم کردستان و دولتی ایران باهم مقایسه کرده‌ایم، ومیزان اهمیت دارن و فراموشکردن ارزشهای پرورشی و اخلاقی از طریق شعررا در این دو پروگرام آموزشی بیان می کنیم ، این مطالعه یک مطالعه تحلیلی مقایسه ای است که شامل دو بخش است، در بخش اول ارزشها تعریف وانواع آن آورده شده‌است و سپس در مورد اشعار کودکان خصوصیات و ارتباط آنها با ارزشها ونقش آنها در پایه‌گذاری ارزشهای پرورشی و اخلاقی بحث شده‌است، در بخش دوم کتابهای برنامه دوره اول آموزش اقلیم کردستان و دولتی ایران از لحاظ نحوه انتخاب اشعار و پایه‌گذاری ارزشها از طریق اشعار کودکان باهم مقایسه شده‌اند ، در انتها نیز نتیجه پژوهش بیان و خلاصه مطالعه به زبان عربی و فارسی وانگلیسی آورده‌شده‌است.
کلید واژه‌ها: ارزشها ، شعر، برنامه، کودکان، پایه‌گذاری ارزشها